

ŽIVJETI NA KRIVOM PUTU

ETNOLOŠKA MONOGRAFIJA O PRIMORSKIM BUNJEVCIMA, II. SVEZAK

Milana ČERNELIĆ – Marijeta RAJKOVIĆ – Tihana RUBIĆ
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Pred vama je drugi svezak Monografije. U ovoj knjizi nastavljamo s prikazom života Krivopučana tijekom 20. stoljeća, odnosno, društvenih i kulturnih sadržaja, elemenata i pojava, koje smo istražili, promatrali i analizirali iz etnološke, kulturnoantropološke i demografske perspektive.

U prvome je svesku naglasak stavljen na povijesni prikaz područja i bunjevačkog fenomena, na jezične osobine Krivopučana, te na segmente tradicijske kulture vezane uz gospodarstvo, graditeljstvo, migracije, opskrbu vodom, tradicijski prijevoz, trgovinu i sajmovanje. Ovaj svezak u svom najvećem dijelu objedinjuje etnološke teme mahom iz duhovne i društvene kulture Krivopučana.

U uvodnom je prilogu prvog sveska Monografije objašnjeno kako je na osnovu preliminarnih terenskih istraživanja došlo do osmišljavanja prijedloga znanstvenoga projekta *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*, voditeljice dr. sc. Milane Černelić, u okviru kojeg se istraživalo na širem području naseljenom primorskim Bunjencima (primorski prostor Velike Kapele i Velebita). U ovom svesku nastavljamo s prikazom višegodišnjih (od 2003. do 2007. godine), timski obavljanih, etnoloških istraživanja na području Krivoga Puta.

Etnološkim istraživanjima potvrđeno je kako su duhovna, društvena i materijalna kultura¹ u praksi isprepletene i međusobno neodvojive razine. Tim je teže bilo tematski i sadržajno izdvojiti pojedine priloge u “pripadajući” svezak. Ipak, opsežnost i raznovrsnost podataka koji su u okviru Projekta prikupljeni za područje Krivoga Puta, kao i financijski okviri, uvjetovali su podjelu Monografije o Krivome Putu na dva sveska. U tom je smislu podjelu priloga u dva bloka Uredništvo slijedilo prema kriteriju koji se uvelike sam “nametnuo”. Na što točno mislimo? Autorski prilozi od strane Uredništva nisu bili strogo usmjeravani, kako u tematskom, tako i u sadržajnom i strukturalnom smislu; pridržavanje općih načela pisanja znanstvenoga rada bila je jedina ključna zadanost. Autorima se prepustila i konačna odluka o tome hoće li pojedinačni prilog biti pregledno-etnografskog karaktera ili će naglasak biti stavljen na etnološku interpretaciju prikupljene građe.

Hrvatska etnologija ima naslijeđe regionalnih i lokalnih monografskih radova i njezini počeci se uglavnom i vezuju uz regionalne monografije i Antuna Radića.² Potom slijedi razdoblje koje Dunja Rihtman Auguštin i Aleksandra Muraj utemeljeno ocjenjuju kao “etnološki zaostatak” (Rihtman-Auguštin, Muraj 1998:110), “dugovanja” (ibid.:111) u produkciji istraživanja i, susljedno tome, objavljivanja

¹ Do danas većim dijelom uvriježena podjela istraživanja i promatranja kulturnih pojava u okviru hrvatske etnologije, a koja začetke ima u preporukama Antuna Radića, s kraja 19. stoljeća.

² Primjerice vidi: Ardalić, Vladimir: *Bukovica*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena (ZbNŽO JS), XV, Zagreb, 1910; Lovretić, Josip: *Otok*, ZbNŽO JS, Zagreb 1898; Ivanišević, Frano: *Poljica*, ZbNŽO JS, Zagreb, 1905; Lang, Milan: *Samobor*, ZbNŽO JS, 17, Zagreb, 1912; Kotarski, Josip, *Lobor*, ZbNŽO JS, 20, 1915, Zagreb; Lukić, Luka, *Varoš*, ZbNŽO JS, 24, 1919; 25, 1921; 26, 1926; Žic, Ivan: *Vrbnik*, ZbNŽO JS, 21, Zagreb, 21, 1917. i 33. 1949; Bortulin, A.: *Beli (Cres)*, ZbNŽO JS, 33, Zagreb, 1949; Jardas, Ivo: *Kastavština*, ZbNŽO JS, 39, Zagreb, 1957.

regionalnih i tematskih etnografskih monografija.³ Ujedno ukazuju i na nedostatnost objavljivanja regionalnih etnografskih monografija do sredine 20. stoljeća, osvrnemo li se na istovremene prakse susjednih, europskih etnologija. (ibid.:110)

Tako se, primjerice, i u pripremi sintetskog djela *Hrvatska etnografija: Svagdan i blagdan hrvatskoga puka* pokazao izrazit nedostatak etnografske građe za mnoge hrvatske krajeve (usp. Belaj et. al. 1998). *Prikupljanje građe (opisivanje narodnoga života) je conditio sine qua non etnoloških i antropoloških znanosti, a dosad je na tom polju u nas još uvijek premalo učinjeno* (V. Belaj: iz recenzije prvog sveska Monografije).

I danas se rijetko u Hrvatskoj pojavljuje etnografsko djelo monografskoga tipa. Jedan od razlog tome leži, rekne bismo, u odnosu prema etnografskim podacima i opisima kao tek *pozitivističkom* dijelu posla. (usp. Rihtman-Auguštin, Muraj 1998:110).⁴ Povremeno se objavljuju reprinti ranijih monografija⁵ i stariji rukopisi iz Arhiva Odbora za narodni život i običaje pri Odjelu za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU).⁶ Pojedine su monografije objavljivane također na inicijativu njihovih autora.⁷

Dosadašnji objavljeni radovi naših suradnika na Projektu nerijetko su kategorizirani kao izvorni znanstveni radovi⁸ jer su etnografski sadržaji bili polazištem za etnološku interpretaciju. Time podvlačimo važnost etnografskog rada kao dijela ukupnog procesa etnološkog istraživanja jer provedba empirijski utemeljenog istraživanja predstavlja preduvjet utemeljenoj etnološkoj interpretaciji. Želimo stoga naglasiti da je svrha etnografije u osiguranju građe potrebne za provjeru i oblikovanje općih etnoloških i antropoloških teorijskih koncepata (Šantek 2006:65). Tako je, primjerice, prikupljanje etnografskih podataka, nikad ranije zabilježenih na ovome području⁹, bilo nezaobilaznim doprinosom za utvrđivanje širih etnokulturnih procesa bunjevačke subetničke skupine.

Temeljem iskaza mnogobrojnih Krivopučana, a u sprezi sa studijskim istraživanjem i etnološkom interpretacijom, dobila se sveobuhvatnija slika življenja na Krivome Putu. Interpretacija, iako u velikoj mjeri subjektivna, ako je potkrijepljena etnografskim činjenicama, predstavlja dobru osnovu i za buduće interpretacije: *Postojanje se različitih interpretacija stvarnosti (...) ne smatra nečime što je ugrožava, već se smatra posljedicom njezina različita sagledavanja* (ibid.:69). Ta se subjektivnost, u našem slučaju, odigravala (barem) na dvije razine. Prvo, iz subjektivnog ugla nositelja pripadajuće kulture. Rezultate istraživanja nastojali smo predstaviti *odozdo*, iz rakursa samih kazivača, odnosno, tematizirati pojave na primjerima

³ Ondašnji Zavod za istraživanje folkloru (današnji Institut za etnologiju i folkloristiku) stoga je u ranim godinama svojega postojanja sustavno krenuo u objavljivanje monografskih zbornika, o čemu pišu D. Rihtman Auguštin i Aleksandra Muraj u prikazu pedeset godina djelovanja Instituta (1998): "Studije i građa o Sinjskoj krajini" (NU 5-6/1967-68), "Folklor Gupčeva zavičaja" (NU 10/1973), "Folklor otoka Brača" (NU 11-12/1974-75) i "Povijest i tradicije otoka Zlarina" (NU 17/1980; NU 18/1981).

⁴ Danas se nerijetko ni početnici u struci ne zadovoljavaju mogućnošću da im se pisani rad recenzira kao stručni, pritom najčešće nemajući na umu kako kvalitetna etnografska građa može biti relevantno polazište za pisanje izvornih znanstvenih radova.

⁵ Lovretić, Josip: *Otok*, ZbNŽO JS, Zagreb, (reprint, Vinkovci, 1988); Ivanišević, Frano: *Poljica*, ZbNŽO JS, Zagreb, (reprint, Split, 1987).

⁶ Primjerice vidi: Kutleša, Silvestar: *Običaji u Imockoj krajini*. Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Splitu, HAZU, Imotski, 1993; Grčević, Jure: *Kompolje*. Tekst dovršio i obradio Milan Kranjčević. Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke, Kompolje, 2000.

⁷ Primjerice: Hečimović-Seselja Mara (1985): *Tradicijski život i kultura ličkoga sesela Ivčević Kosa*, Zagreb; Jurić-Arambašić, Ante (2000): *Kijevo – Narodni život i tradicijska kultura*, Zagreb.

⁸ Vidi radove u: *Senjski zbornik* 30 (2003), 31 (2004), 32 (2005), 33 (2006), *Studia ethnologica Croatica* 16 (2004), 17 (2005).

⁹ Jedna od konačnih svrha našeg istraživačkoga rada, kao i izvorni doprinos cjelokupnog etnološkog istraživanja, iskazana je u recenziji prvog sveska: *Ovo je djelo po svojoj tematici apsolutno izvorno, jer se životom Krivopučana (i uopće Bunjevcima na sjevernom Velebitu) još nitko nije bavio, pa će omogućiti kvalitetnije sinteze i točnije interpretacije hrvatske tradicijske kulture* (V. Belaj: iz recenzije prvog sveska Monografije).

pojedinačnih kazivanja. Smisao takvog pristupa je razumijevanje *življenog iskustva* Krivopučana, a prilozi se temelje uvelike na emskoj perspektivi. (usp. Čapo Žmegač et. al. 2006:24) Osim traganja za „izvor-nim“ elementima *tradicijske kulture* na terenu, „oslušivali“ smo i “iščitavali” odnos Krivopučana prema vlastitoj *baštini* u suvremenom kontekstu; to smo također poimali relevantnom etnografskom građom, ali i korakom prema cjelovitijoj etnološkoj interpretaciji. Druga spomenuta subjektivna razina počivala je primarno na osobnom pristupu u istraživanju i interpretaciji obrađivane teme od strane autora priloga, ali je često bila određena i njihovim različitim profesionalnim, užestrukovnim interesima za temu.

U odnosu na velik broj dosadašnjih istraživanja u okviru hrvatske etnologije, bitna je razlika u pristupu istraživanju: čak i u opsežnim monografskim opisima pojedine se etnološke teme nisu podrobnije istraživale. Znanstvene monografije, osobito one s primarno etnološkim sadržajem, danas su vrlo rijetke. Većina monografija sadržava povijesne i zemljopisne podatke, podatke o stanovništvu i njihovim govornim osobinama, dok su etnografski i etnološki sadržaji najčešće svedeni na kratke opise lokalnih običaja, prije s dekorativnom, nego strukturalnom funkcijom. Također, nastojalo se okupiti mnogovrsne pristupe¹⁰ u istraživanju života i kulture Krivopučana, kako u etnografskom prikazu građe, tako i u etnološkoj interpretaciji. Sve teme istraživači su nastojali temeljito istražiti, koliko je to bilo moguće obzirom na rano nestajanje pojedinih elemenata tradicijske kulture (primjerice tradicijsko odijevanje). Nadalje, sadržaj kazivanja o pojedinim elementima tradicijske kulture, nastojalo se sagledati, a potom i prezentirati, u njihovom konkretnom prostornom i vremenskom kontekstu, pritom imajući u vidu niz različitih društvenih, političkih, ekonomskih i drugih čimbenika tijekom 20. stoljeća. Nastojalo se zabilježiti ono što Krivopučani znaju o nekoj tradicijskoj pojavi prema usmenoj predaji, a što iz življenog iskustva, kao i utvrditi kontinuitete i transformacije tradicijskih obrazaca i sadržaja, te istovremeno imati u vidu njihovu moguću buduću primjenu.

Naša su istraživanja na Krivome Putu (i drugdje među primorskim Bunjevcima) pokazala kako su tradicijska kultura, identitet njezinih nositelja i mogućnosti njihove primjene u suvremenom kontekstu, isprepleteni, te kako suvremena etnološka istraživačka metodologija nužno mora biti holistička. Rezultati takvoga pristupa daju potpuniji i slojevitiji uvid (i time *stvarniju* sliku) u istraživano područje i njegovu populaciju, te višestruko doprinose teorijsko-metodološkim promišljanjima i mogućim praktičnim rješenjima. U istraživanjima koja su prethodila svescima Monografije, nastojali smo slijediti taj pristup.

Tako je, primjerice, u istraživanju obitelji kao segmentu društvenog života, *težište stavljeno na promjenljivost obiteljskih prilika, odnosa i vrijednosti (društvene, obiteljske) koje svaka obitelj, ili pojedini članovi, eksplicitno i implicitno podržavaju ili odbacuju, a koje uvelike određuju život pojedinca i obitelji* (Rubić, Birt). Takav pristup predstavlja rijetkost u istraživanjima obiteljskih odnosa u hrvatskoj etnologiji, a vođen je, između ostalih, znanstvenim prijedlozima Dunje Rihtman Augustin koja je šezdesetih godina 20. stoljeća upozorila na značaj etnološkog bavljenja kolektivnim i individualnim vrijednostima u zajednici (Rihtman 1967).

Istraživanju se pristupilo i sa stajališta društvenog sjećanja, s fokusom na naracije unutar lokalne zajednice, koje oblikuju društveno sjećanje, u svojoj promjenljivosti, životnosti i neuhvatljivosti. Time se i kultura sagledava kao promjenljiva i otvorena struktura (Kelemen).

Pojedine autorice bile su istovremeno promatračicama (sa sudjelovanjem) običaja (dogadaja) kojeg su istraživale u trenutku njihova odvijanja, a u izravnom i posrednom kontaktu s Krivopučanima. Primjerice, u prilogu o spomendanu Majke Božje Snježne (Kulišić, I. Vuković) i u prilogu o suvremenim migracijama, u prvom svesku Monografije (Rajković). Na taj način približile su se fenomenološkom pristupu etnološkog istraživanja (usp. Mathiesen Hjemdahl, Škrbić Alempijević 2006), kojim se događaj,

¹⁰ Vidi više o pristupima u nastavku teksta.

kao kulturni i društveni fenomen, nastojao sagledati u trenutku u kojemu se on ostvaruje u suvremenoj praksi. U pojedinim istraživanjima i priložima takav je pristup kombiniran s "klasičnom" etnografskom metodom intervjua, a cilj je bio dobiti sveobuhvatniju sliku događanja.

Mnoge su teme ukazale na specifične okolnosti konstrukcije bunjevačkog identiteta ovoga kraja, a kroz prizmu njihova odnosa prema sebi i „drugima“ iz bližeg okruženja (Senjanima), njihove prilagodbe novoj sredini u čijem okruženju žive stoljećima, a čiji su sugrađani zadnjih četrdesetak i više godina. U nekim od priloga u ovom svesku Monografije prikazan je i suodnos Bunjevaca Krivoga Puta i građana Senja kroz određene segmente njihova tradicijskog života, njihove mijene, suprotnosti i interakcije. Najbolje se taj odnos iščitava u poglavlju posvećenom Krivopučanima i njihovim karnevalima (Škrbić Alempijević, Vlatković), ali se i u prikazima ostalih tema iščitava kompleksnost odnosa prema „drugima“.

Život Krivopučana u ovom je svesku Monografije prikazan kroz prizmu različitih etnoloških tema.

U prvoj se cjelini naslova *Obitelj i lokalna zajednica* analiziraju: demografske promjene za područje primorske padine Velike Kapele, tj. okolice Grada Senja, s naglaskom na promjenama u udjelima različitih sektora djelatnosti, dobnoj strukturi stanovništva i sl., a ponajviše uslijed iseljavanja s tog područja (Husanović-Pejnović, Pejnović); u tematskoj cjelini *o obiteljskom životu, odnosima i vrijednostima* obrađuju se teme vezane uz seosku društvenost i obiteljski život, analiziraju se prakse i vrijednosti obiteljskog života od prijelaza stoljeća do sedamdesetih godina 20. stoljeća, s posebnim naglaskom na međugeneracijske i rodne odnose unutar obitelji (Rubić, Birt); prikazuju se podaci iz crkvenih dokumenata (*status animarum*) za župu Krivi Put, za razdoblje od polovice 18. stoljeća do polovice 19. stoljeća. Daje se kritika promatranih izvora i analiziraju se kvantitativni podaci razvidni iz izvora, kako za pojedino kućanstvo, tako i za pojedina naselja (primjerice: smrt novorođenčadi, ponovno sklapanje braka i sl.) (Rubić, M. Vuković); prilogom se o dvjema konkretnim zadrugama na području Krivoga Puta, istraženih osamdesetih godina 20. stoljeća, pokazuje primjer izuzetno duge opstojnosti i varijanti zadružnih odnosa. Prilog donosi etnografske podatke o dvjema konkretnim zadrugama, a u zaključnom se dijelu ukazuje na niz podudarnosti između postupnog raslojavanja ovih dviju proširenih obitelji u nuklearnu obitelj, i dosad istraženih primjera proširene obitelji u Lici, među Bunjevcima u Podunavlju i nekim jugoistočnim dinarskim regijama (Černelić); donose se prezimena i etimologija njihova postanka, te rasprostranjenost i značenje obiteljskih i osobnih nadimaka (*špic nameta*), s detaljnim pobrojavanjem nadimaka onih osoba koje su danas stalno naseljene na području Krivoga Puta (E. Ljubović).

Druga tematska cjelina odnosi se na tradicijsko odijevanje i ondje se opisuju dijelovi muške i ženske odjeće, uporabnog tekstila i obuće iz prve polovice 20. stoljeća, uz osvrt na ulogu tekstilnih predmeta u konstrukciji identiteta primorskih Bunjevaca, odnosno, načine na koji Krivopučani poimaju vlastito tradicijsko ruho u suvremenom kontekstu i sekundarnim funkcijama (Vlatković).

Iduća tematska cjelina prikazuje tradicijsku prehranu i kulturu prehrane tijekom 20. stoljeća, s posebnim naglaskom na vrsti namirnica, pripravi hrane i obroka, kao i na simboličkim vrijednostima koje zajednica pridaje pojedinim namirnicama u suvremenom kontekstu (Jurković).

Tematski blok o narodnoj medicini sastoji se od dva priloga: analiziraju se pojedini postupci liječenja, kao i odnos suvremene lokalne zajednice prema fenomenu narodne medicine (Kelemen); drugi prilog se bavi postupcima liječenja od zmijskog ujeda i odnosom zajednice prema ugrizu zmije i izlječenju od ugriza, kao dio društvenog sjećanja zajednice (Kelemen).

Idućim se tematskim blokom prelazi na priloge o pučkoj pobožnosti: vjerovanje u Majku Božju Snježnu kao zaštitnicu istraženo je metodom sudjelovanja u događanju posvećenom toj svetici (Spomen-dan Majci Božjoj Snježnoj, 5. kolovoza), u sprezi s metodom intervjua, a s naglaskom na predajama o izgradnji crkve, molitvama, zavjetima i naracijama o svetici, na vjerskim praksama (obilazak oltara, ponašanje oko kipa, zahvale) i popratnim svjetovnim događanjima (Kulišić, I. Vuković); nadalje, pojedinačno se navode sveti zaštitnici u pobožnosti Krivopučana, s naglaskom na primarno duhovnom i društvenom aspektu vjerovanja u pojedine svece (Belaj).

Godišnjim su običajima posvećena dva priloga: prvim se prikazuju i analiziraju najistaknutiji, i u praksi zadržani, običaji (Vlatković); u drugom je prilogu tematski fokus na karnevaleskim događanjima, prikazu i problematiziranju karnevala kao dijela duhovne i društvene tradicijske i suvremene kulture (Škrbić, Vlatković).

Slijedi članak o vjerovanjima u nadnaravna bića (Kelemen), zanimljiv i dosad neistražen dio duhovne kulture ovog područja.

Jedan od značajnih ciljeva ove monografije jest upravo revitalizacija Krivoga Puta. Svezak je stoga zaključen tematskom cjelinom naslova *Mogućnosti korištenja i prezentiranja tradicijske baštine*, kojim se nudi niz konkretnih, stručnih prijedloga za daljnje upravljanje baštinom: prvim se prilogom prikazuje primjer muzejskog korištenja etnografske građe u Gradskom muzeju Senj, kao dijela kulturne i turističke promidžbe bunjevačkog kulturnog inventara i šireg senjskoga zaleđa (B. Ljubović); završnim se prilogom razmatraju mogućnosti korištenja elemenata tradicijske kulture u revitalizaciji krivoputskoga područja (Černelić, Rajković).

Kroz oba sveska Monografije vidljivo je kako područje Krivoga Puta obiluje prirodnim i antropogenim resursima te bogatim tradicijskim naslijeđem. Monografijom ukazujemo na važnost etnoloških istraživanja, te poglavito suradnje s drugim strukama (povijest, jezikoslovlje, demografija), u analiziranju mogućnosti stvaranja sadržajne osnove za ponudu agroturističkih proizvoda i ruralnog turizma u ovom dijelu Hrvatske. Tim bi se prijedlozima možda stvorila i osnova za povratak stanovništva na padine Velike Kapele i njihovo (samo)zapošljavanje.

Cilj Monografije stoga nije bio tek zabilježiti i predstaviti određeno, dosad neistraženo, zemljopisno i kulturno područje Hrvatske, mada ne umanjujemo ni taj doprinos obaju svezaka Monografije. Stručnim i znanstvenim priloziima okupljenim u oba sveska, također želimo potaknuti na razmišljanje o mogućnostima korištenja elemenata kulture krivoputskog područja, za koje smo istraživanjem pronašli tradicijska uporišta. Predlažemo oblikovanje ponude autentične domaće hrane na seoskim gospodarstvima i gastronomskim objektima u Senju i okolici. Na tom tragu preporučamo i oblikovanje suvenirne ponude te drugih oblika korištenja tradicijskih resursa u suvremenom društvu.

Stoga pozivamo na čitanje ove monografije u svrhu informiranja o tradicijskom i kulturnom naslijeđu, svojstvenom primorskoj padini Velike Kapele.

S tim u vezi, ubuduće predlažemo i moguće provođenje tematskih radionica u kojima bi se, primjerice, poučavalo i učilo o ručnoj proizvodnji i preradi domaćih sirovina u prehrambene svrhe (sirevi, pekmezi, čajevi i sl.), a s ciljem prezentacije lokalnih prehrambenih proizvoda, kao moguće osnove za (samo)zapošljavanje lokalnoga stanovništva.

Progresivan razvoj kulturnoga turizma u svijetu, posebice ruralnog turizma, svjedoči kako bi interes potencijalnih (kulturnih i drugih) turista za predloženo zasigurno postojao. Ovakvi 'mali' koraci prema odgovornom i sustavnom upravljanju baštinom, ponudi i revitalizaciji krivoputskog kraja, mogli bi se s vremenom širiti i na Ličko-senjsku županiju (danas najdepopuliraniji prostor Republike Hrvatske).

Da ostvarivost ovih prijedloga nije lak zadatak, potkrepljuju podaci da *tri najveća naselja u mikroregiji – Veljun Primorski (91 stanovnik), Krivi Put (58 stanovnika) i Podbilo (46 stanovnika) u posljednjem međupopisnom razdoblju karakterizira tip E⁴ s trendom - demografsko izumiranje. Doda li se tome, da istom tipu kretanja stanovništva pripada i područje Grada Senja, ali i Ličko-senjska županija u cjelini, tada se opravdano nameće pitanje o realnim mogućnostima demografske revitalizacije ovog dijela Hrvatske* (Husanović-Pejnović, Pejnović)

Ipak, odlazeći na terenska istraživanja na krivoputsko područje najmanje četiri puta godišnje, unazad nekoliko godina, svjedočili smo značaju 'malih' (lokalnih i regionalnih) 'koraka'. Godine 2005. popravljene je dio glavne ceste; nositelj sportskih aktivnosti NK „Bunjevac“ proširen je i pretvoren u Športsko-rekreacijski centar „Damir Tomljanović Gavran“. U prošlom svesku Monografije Blaženka Ljubović u

svom prilogu piše o mogućnosti realizacije projekta iskorištavanja snage vjetra na području Vrataruše, za proizvodnju električne energije koja bi također trebala unaprijediti gospodarski razvoj ovoga kraja (2008: 64). Već krajem iste godine postavljene su prve vjetrenjače na području Krivoga Puta¹¹.

Na trenutak smo život Krivopučana zaustavile, umiješale se, uzburkale ga i nadamo se potakle u konstruktivnome smjeru. U konačnici smo pokušale naznačiti što znači, što je značilo i što može značiti *živjeti na Krivom Putu*. Na Krivopučanima je, kao i znanstvenoj javnosti, da procijene je li to *pravi put*.

LITERATURA:

- BELAJ, Vitomir, Jasna ČAPO ŽMEGAČ, Jadranka GRBIĆ, Zorica VITEZ (1998): *Hrvatska etnografija, svagdan i blagdan hrvatskog puka*; Matica hrvatska, Zagreb.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna, Valentina GULIN ZRNIĆ, Goran Pavel ŠANTEK (2006): Etnologija bliskoga. Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja. U: ur. Jasna Čapo Žmegač, Valentina Gulin Zrnić, Goran Pavel Šantek, *Etnologija bliskoga. Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 7-52.
- ČERNELIĆ, Milana, Marijeta RAJKOVIĆ, Tihana RUBIĆ (ur.) (2008): *Živjeti na Krivom Putu. Etnološko-povijesna monografija o primorskim Bunjevcima, I svezak*, Zagreb: Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Gradski muzej Senj i FF-press, Zagreb.
- HJEMDAHL, Kirsti Mathiesen i Nevena ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ (2006): Kako „misliti u hod“ na proslavi Dana mladosti? Fenomenološki pristup Kumrovcu. U: ur. Jasna Čapo Žmegač, Valentina Gulin Zrnić, Goran Pavel Šantek, *Etnologija bliskoga. Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 139-165.
- RIHTMAN, Dunja (1967): *Pokušaj pristupa izučavanju društvenih vrijednosti. Vrijednosti kao prisutna dimenzija u ponašanju i odlučivanju*, Ekonomski fakultet, Zagreb.
- RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja, Aleksandra MURAJ (1998): Prvih pedeset godina etnološke misli u Institutu, *Narodna umjetnost* 35/2, Zagreb: 103-124.
- ŠANTEK, Goran Pavel (2006): Etnografski realizam i uloga etnologa religije. U: ur. Jasna Čapo Žmegač, Valentina Gulin Zrnić, Goran Pavel Šantek, *Etnologija bliskoga. Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 53-71.

---

¹¹ Vidi više na http://www.veleri.hr/-tbrdar/joomla/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=24&Itemid=68 (pregledano 6. ožujka 2009.).